

AZ EURÓPAI UNIÓ ÉS A NYUGAT-BALKÁN VISZONYA A FELEK ÉRDEKEI ALAPJÁN

PINTÉR TIBOR¹

Összefoglalás:

A tanulmány az Európai Unió bővítésének legújabb szakaszával foglalkozik. Az első fejezetben azt vizsgálja a munka, hogy bekövetkezett-e jelentős változás a bővítési keretrendszerben az új aspiránsok feltűnésével. A második fejezet az Európai Unió érdekeit gyűjti össze, amelyek a térség integrálását ösztönzik. Végezetül a Nyugat-Balkán érdekeit veszi számba a tanulmány különös tekintettel a vissza nem térítendő forrástranszferre.

Kulcsszavak:

Demokratizálódás, etnikai sokszínűség, forrástranszfer, gazdasági fejlődés, stabilizáció

Summary:

In the centre of the study is the latest enlargement stage of the European Union. The goal of the first chapter is to answer what kind of changes are in the enlargement-framework of the EU towards the Western-Balkans (WEB). The second chapter summarises interests of the EU in the process, the second chapter takes the WEB's interests into account and gives an analysis about the regional conditions of democratisation, economic growth and financial assistance in the first decade of the century.

Keywords:

Democratisation, colourful ethnic composition, financial assistance, economic development, stabilisation

---

¹ Hallgató, Széchenyi István Egyetem, RGDI, email cím: pintert@sze.hu

Bevezetés

Tanulmányom témája a Nyugat-Balkán integrációjának elemzése. A 2004. évi keleti bővítés, valamint a 2007. évi páros bővítés után mérföldkőhöz érkezett az Európai Unió bővítése. Az EU határai elérték a nyugati keresztény kultúra, a Római Birodalom hagyományain építkező államok határait.²

Olyan országok kerültek az EU-tagság kapujába, amelyek a tagokhoz képest más történelmi, kulturális, társadalmi háttérrel rendelkeznek. Ráadásul a közösségben sokan nem is érzékelik azt, hogy milyen mértékű különbségek vannak a fejlődési pályákat tekintve az egyes országok között is. Önmagában véve a Nyugat-Balkán egy politikai kifejezés, amelyet az EU és a NATO alkotott meg. Valójában a volt Jugoszlávia – számukban egyre szaporodó – államait és Albániát jelöli.

Egészen más megközelítést igényel az európai uniós jogrendhez való közelítés, nagy szerepet kap az úgynevezett intézményépítési folyamat. Itt egy olyan külső erővel és külső hatásra megvalósítandó építkezéstről van szó, amelyhez foghatót még nem hajtottak végre a bővítések alatt. Nemcsak a piacgazdaságba való átmenet levezényléséről van szó, hanem államépítésről is.

Az első fejezetben a bővítési keretrendszerben bekövetkezett változásokat mutatom be. A második fejezetben az EU érdekrendszeréről adok összefoglalót a térség integrálásával kapcsolatban, a harmadik fejezetben pedig a Nyugat-Balkán érdekeit gyűjtöttem össze és a az EU által nyújtott forrástranszferben bekövetkező változásokat elemzem. Ezt követően adom az összefoglalást.

---

² Pók Attila (2007): A Balkán, mint stratégiai térség Magyarország számára, 2. p. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest

1. A stabilizációs és társulási folyamat főbb jellemzői

Az Európai Unió nyugat-balkáni irányú bővítési szakaszának hivatalos elnevezése stabilizációs és társulási folyamat. A folyamat három fő irányban haladt az évtized első felétől. Egyrészt stabilizációs és társulási szerződések megkötésével teszik szorosabbá a Nyugat-Balkán országaival a kapcsolatokat, amelyek a tagság előszobájaként értelmezhetőek. Másodszor kereskedelempolitikai preferenciák nyújtásával, autonóm kereskedelempolitikai intézkedésekkel ösztönzi a két térség közti kereskedelmet. Harmadszor pedig pénzügyi segítséget is nyújt az országoknak a CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation) és az azt felváltó IPA (Instrument for Pre-accession Assistance) programokon keresztül. A CARDS rendszer 2000 és 2006 között volt érvényben, az IPA pedig a 2007 és 2013 közötti időszakban, az EU költségvetéséhez igazítottan.³

Ez a folyamat hasonlóságokat mutat a közép- és kelet-európai országok és az EU közötti kapcsolatrendszer alakulásával, amely a politikai rendszerváltás után volt jellemző. Ott is társulási szerződéseket kötöttek az országokkal, amiket európai megállapodásoknak neveztek. Abban a folyamatban is alkalmazták az asszimetrikus preferenciákat a társulási szerződéssel rendelkező országok javára. A pénzügyi és technikai segítségnyújtás pedig a PHARE (Pologne/Hongrie: Assistance pour la Restructuration Economique) programmal valósult meg.⁴

Érvényesült a regionális blokk szemlélet is, hiszen jobbra közép- és kelet-európai országok integrációjáról szólt a csatlakozási folyamat (Ciprus és Málta kivételével). Szintén fontos szerepet játszott az országok egymás közti kereskedelmének a liberalizálása (CEFTA – Central European Free Trade Agreement – Közép-európai Szabadkereskedelmi Egyezmény). A származási szabályok fontos szerepet játszanak a kereskedelem liberalizálásakor, mert azok különbözősége akadályozhatja a szabadkereskedelem előnyeinek érvényre jutását. Ezért a Páneurópai Kumulációs Övezetben⁵ a többoldalú kumuláció megvalósulhatott, ezzel

---

³ A CARDS-nál komplexebb eszköznek tekinthető az IPA, mert magába foglalja a SAPARD és ISPA rendszerek célkitűzéseit is.

⁴ Losoncz Miklós (2009): Az Európai Unió Rómától Budapestig, 229. p. Tri-Mester Kiadó, Tatabánya

⁵ Napjainkban már pán euró-mediterrán kumulációként is nevezik

hozzájárult a kereskedelem akadályainak lebontásához. A diagonális kumuláció az évtized második felében létrejött a Nyugat-Balkán államaiban Koszovó kivételével, ezáltal a kumulációs övezet részévé váltak a szóban forgó országok.⁶

Különbségként tartható számon, hogy a balkáni integrációban sokkal nagyobb szerepet kap a stabilizáció és az intézményépítés, a demokratikus átalakulás igénye. Ez abból fakadhat, hogy nemcsak egy más gazdasági berendezkedés, hanem egy közelmúltbeli háború is mélyítette a fejlettségbeli szakadékot az unió és a térség között. Ráadásul az önálló nemzetállami létet is sok állam csak az elmúlt években tapasztalhatta meg. Ez sem teljesen új elem azonban. Nem feledkezhetünk meg arról, hogy például Magyarországnak az EU-csatlakozás előtt szintén rendeznie kellett esetleges vitás kérdéseit a szomszédjaival. Ennek a pótlólagos kritériumnak úgynevezett alapszerződések megkötésével tett eleget hazánk a 90-es évek folyamán, amelyeket majdnem minden szomszédos országgal megkötött Magyarország. Az alapszerződések burkoltan arra szolgáltak, hogy a szomszéd államok revizionista félelmeit megszüntessék, ezzel szolgálva a térség békéjét és stabilitását. Emellett a kisebbségek jogainak védelme is fontos szerepet kapott, betartásuk ebből a szempontból nem minden esetben eredményes. Az etnikumok jogainak, helyzetének rendezése a stabilizációs és társulási folyamatban is hangsúlyos.

A korábbi, főleg a keleti bővítéssel összehasonlítva az állapítható meg, hogy a stabilizációs és társulási folyamatban sokkal nagyobb szerepet kap a demokratizálás, a politikai stabilitás megteremtése, mint annak előtte. Ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy az EU tudatában van annak: más megközelítést igényel a régió, de az eddig bevált keretrendszerben nem hajtottak végre radikális változtatást.

---

⁶ A Európai Bizottság kapcsolódó közleménye: <http://www.vam.hu/loadBinaryContent.do?binaryId=25625> (letöltés ideje: 2010. április 27.)

2. Az Európai Unió érdekei a régió csatlakozásában

Munkám harmadik fejezetében azokat az érdekeket gyűjtöm össze, amelyek az EU-t a térség integrálására ösztönzik. Először a Balkán nem túl jelentős gazdasági vonzerejéről írok, ezt követően pedig a térség EU általi stabilizálásának esélyeit mérem fel.

2.1. A Nyugat-Balkán gazdasági potenciálja

A hét ország összlakossága 24,9 millió fő.⁷ Ez a világ összes népességéhez, 6,8 milliárd főhöz viszonyítva igen csekély, annak mindössze 0,37%-át teszi ki.⁸ A világ össztermeléséből 0,24%-kal részesedik a régió,⁹ ez sem jelentős potenciál. A világeport 0,5%-át származik a térségből,¹⁰ ha Romániát és Bulgáriát is belevesszük. Ráadásul az egy főre jutó GDP szintje a legtöbb ország esetében az Európai Unió 15 régi tagállama átlagának 20%-át sem éri el, kivételt képez ez alól Horvátország.¹¹ Ezek az adatok mind azt bizonyítják, hogy gazdaságilag nem jelentős, nem is magas életszínvonalú országcsoporthoz van szó.

Gazdasági előnyként az alacsony munkabérek lehet megnevezni, ami a külföldi működő tőke (FDI - foreign direct investment) számára teheti vonzóvá a térséget. Ha megvizsgáljuk, hogyan alakult az FDI beáramlás az egyes országokba, akkor elmondhatjuk, hogy az új évezredben kezdi felfedezni a külföldi tőke a térséget. Leginkább a szomszédos országok befektetői jelennek meg. A 2000 utáni időszakban mindegyik országban nőtt az oda áramló működőtőke volumene. A legtöbb külföldi tőke Horvátországba áramlott, 2007-ben majdnem elérte ez az 5 milliárd dollárt, 2008-ban visszaesés volt tapasztalható. Ez a visszaesés nem példa nélküli a térségben, Montenegró és Albánia kivételével a többi országra is igaz, globális szinten is csökkent az értéke. Ha kiszámoljuk, hogy a hat országba (Koszovóról nem állnak rendelkezésre adatok e tekintetben) áramlott tőke volumene hogyan aránylik a világon tapasztalt tőkeáramláshoz viszonyítva, azt látjuk,

---

⁷ CIA World Factbook adatai alapján

⁸ CIA World Factbook adatai alapján

⁹ IMF World Economic Outlook 2009 adataival számolva

¹⁰ Kádár Béla (2006): Randevú a Balkánnal, Népszabadság 2006. február 10.

¹¹ Kádár Béla (2006): Randevú a Balkánnal, Népszabadság 2006. február 10.

hogy mindmostanáig kis szeletet hasít ki magának a térség. Az 1990-es években nem érte el az összes FDI 0,15%-át sem a balkáni hat ország, 2006-ra viszont már majdnem elérték a 0,7%-os részesedést. Önmagában véve a tendencia iránya és mértéke azt jelzi, hogy kevésbé találják kockázatosnak a befektetők a térségi piacokat, de az erőteljes növekedés 2006 után leállt. Ráadásul a 0,65%-os részesedés még mindig elhanyagolható, marginális jelentőségű. A fent leírtak szemléltetésére szolgál a következő táblázat.

1. táblázat. A Nyugat-Balkán országaiba áramló külföldi működőtőke alakulása millió dollárban (2000-2008)¹²

Ország	1990-2000 (átlag)	2004	2005	2006	2007	2008
Albánia	53	338	264	324	658	958
Bosznia-Hercegovina	35	704	613	718	2 115	1 009
Horvátország	447	1 079	1 788	3 457	4 982	4 383
Macedónia	51	157	97	424	699	598
Montenegró	0	63	478	618	876	939
Szerbia	92	966	1 573	4 350	3 462	2 994
Összesen	678	3 307	4 813	9 891	12 792	10 881
A globális FDI %-ában	0,14	0,46	0,49	0,68	0,65	0,64

Forrás: saját szerkesztés a World Investment Report 2008 és 2009-es adatai alapján (UNCTAD)

2.2. Politikai stabilitás és politikai demonstrációs célok

A térség kiemelt jelentőségű több szempontból is. Egyrészt az Európai Unió határolja minden oldalról, éppen ezért elképzelhetetlen, hogy hosszú távon „befolyási” területén kívülnek tekintse. Másrészt itt zajlott a kontinensen a legutóbbi háború is, amely igen nagy pusztítást végzett a térségben, veszélyeztetve az egész európai stabilitást is. Ráadásul a történelemben nem áll példa nélkül, hogy a Balkán veszélyezteti a béke megteremtését, fenntartását, nem véletlenül „érdemelte ki” az Európa puszkaporos hordója elnevezést.

¹² Macedónia hivatalos elnevezése: Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (FYROM)

Ráadásul a külső hatásra lezajló intézményépítés megvalósítására tett kísérletként is értékelhető az úgynevezett „Nyugat-Balkán projekt”.¹³Itt utalni kell azokra az eredményekre, amelyeket az első fejezetben bemutatam, meg kell vizsgálni, hogy milyen mértékben nevezhető sikeresnek az eddigi programok, és tapasztalható-e a gazdasági növekedési ütem gyorsulása az intézmények fejlesztése mellett.

A balkáni instabilitás elsődleges okaként én az etnikai és kulturális sokszínűséget nevezem meg. Ez a sokszínűség nem új keletű jelenség, hiszen már a római korban és a középkorban is írtak róla.¹⁴ Az 1990-es évek véres háborújában nagyon fontos szerepet játszott, hogy a külső hatalmi erő (a volt Jugoszlávia) eltűnte után szembekerültek egymással a különböző nyelveken – főleg szláv és albán különbözőségről beszélhetünk – beszélő és különböző vallású, függetlenedni vágyó etnikumok. Olyan tömeges mészárlásokra, népiirtásokra került sor, amelyek mind a mai napig éreztetik hatásukat. Egyrészt nehéz ilyen közelmúlttal a megbékélést elvárni, másrészt pótlólagos követelményként jelent meg (2003 óta deklaráltan) a Hágai Nemzetközi Bírósággal való együttműködés a háborús bűnösök kiadatásában. A változatos népesség szemléltetését szolgálja a 2. táblázat. Ebben a táblázatban a volt Jugoszlávia hét, a stabilitási és társulási folyamatban érintett utódállamának etnikai és vallási megoszlása látható. A nagyságrendek érzékeltetése miatt az egyes országok népességét is feltüntettem.

---

¹³ Füzes Oszkár (2006): Nyugat, Balkán, Nyugat-Balkán. 29. p. Európai Tükör 2006/5. pp. 26-39.

¹⁴ Vértesy László (2009): Az Európai Unió és Nyugat-Balkán. 93. p. Európai Tükör 2009/9. pp. 83-101.

2. táblázat. A Nyugat-Balkán országainak néhány kiemelt jellemzője

Albánia	Népesség	3 639 453 fő	Macedónia	Népesség	2 066 718 fő
	Etnikai megoszlás	albán: 95%		Etnikai megoszlás	macedón: 64,2%
		görög: 3%			albán: 25,2%
Vallás	egyéb: 2%	muszlim: 70%	török: 3,9%	roma: 2,7%	
	ortodox: 20%	r. katolikus: 10%	szerb: 1,8%	egyéb: 2,2%	
Bosznia-Hercegovina	Népesség	4 613 414 fő	Montenegró	Népesség	672 180 fő
	Etnikai megoszlás	bosnyák: 48%		Etnikai megoszlás	montenegrói: 43%
		szerb: 37,1%			szerb: 32%
		horvát: 14,3%			bosnyák: 8%
	Vallás	egyéb: 0,6%		Vallás	albán: 5%
muszlim: 40%		egyéb: 12%			
ortodox: 31%	r. katolikus: 15%	ortodox: 74,2%	muszlim: 17,7%		
egyéb: 14%	r. katolikus: 87,8%	r. katolikus: 3,5%	egyéb: 4,6%		
Horvátország	Népesség	4 489 409 fő	Szerbia	Népesség	7 379 339 fő
	Etnikai megoszlás	horvát: 89,6%		Etnikai megoszlás	szerb: 82,9%
		szerb: 4,5%			magyar: 3,9%
	Vallás	egyéb: 5,9%		Vallás	bosnyák: 1,8%
		r. katolikus: 87,8%			roma: 1,4%
ortodox: 4,4%		egyéb: 10%			
muszlim: 1,3%	protestáns: 0,4%	ortodox: 85%	r. katolikus: 5,5%		
egyéb: 6,1%	r. katolikus: n.a.	muszlim: 3,2%	protestáns: 1,1%		
Koszovó	Népesség	1 804 838 fő	Szerbia	Vallás	egyéb: 5,2%
	Etnikai megoszlás	albán: 88%			ortodox: n.a.
		szerb: 7%			ortodox: n.a.
	Vallás	egyéb: 5%			r. katolikus: n.a.
muszlim: n.a.		r. katolikus: n.a.	r. katolikus: n.a.		

Forrás: Saját szerkesztés Balázs-Szalóki (2008) alapján a CIA World Factbook adatait felhasználva

Megítélésem szerint ezen a ponton a kisebbségek helyzetének a megoldásában rejlik a megoldás. A kisebbségek védelmének megteremtésekor felmerülhet a kérdés, hogy megoldott-e egyáltalán ez a probléma az Európai Unióban, hiszen így várható el az, hogy hiteles döntőnként ismerjék el a Balkánon. Sajnos azt kell mondani, hogy a kisebbségvédelem nem része az *acquis communautaire*-nek, ahogyan azt egy tanulmány kiemeli.¹⁵ Ez azt jelenti, hogy nem működőképes egy átfogó kisebbségvédelmi rendszer, nincsenek szabványai, normái, monitoring rendszere sem. Az EU-n kívüli Európa Tanácsnak van két nemzetközi jogi érvényű szerződése, nevezetesen a Kisebbségvédelmi Keretegyezmény és a Nyelvi Charta. Nemcsak a normarendszer hiánya jelent problémát, hanem

¹⁵ Tabajdi Csaba (2007): Az EU és tagállama, Magyarország viszonya a Nyugat-Balkánhoz, 50. p. Európai Tükör 2007/7-8. pp. 48-58.

az is, hogy a maga gyakorlatában még nem is következetes az Európai Unió, többes mércével ítéli meg a kisebbségek szerepét.¹⁶

Fontos politikai demonstrációs szerepet játszik a térséghez kapcsolódó Európai Unió érdekrendszerben, hogy a hét nyugat-balkáni országban a fentebb közölt adatok alapján számolva (Koszovót a megbízható statisztikai adatok hiánya miatt kihagyva) öt és félmillió muszlim hitű ember él. Sikeres integrációjuk azt bizonyítaná, hogy nemcsak a zsidó-keresztény kultúrkör tagjai lehetnek az Európai Unió részesei, hanem egyéb kultúrkörből származók is. Megjegyzendő persze, hogy jelenleg is több millió muszlim ember él már az EU-ban például Franciaországban és Németországban. A Nyugat-Balkán országaiban élő muszlim lakosság azonban többnyire államalkotó, míg a nyugat-európai országokban kisebbségként vannak jelen.

---

¹⁶ Tabajdi Csaba (2007): Az EU és tagállama, Magyarország viszonya a Nyugat-Balkánhoz, 54. p. Európai Tükör 2007/7-8. pp. 48-58.

3. A Nyugat-Balkán érdekei az EU-csatlakozás tekintetében

A kiindulópontom az, hogy az EU érdekszerével ellentétben, a balkáni érdekszerben a gazdasági elemek dominálnak.

Történelmi tapasztalatokra alapozva gyakran emlegetik a térség igényét egy úgynevezett „Ordnungsmacht” iránt, egy modern értelemben vett „ordnungsmacht”-i szerepet tölthetne be az EU a Nyugat-Balkán számára.¹⁷ A történelmi tapasztalatok mindenesetre azt tanúsítják, hogy legtöbbször nagyhatalmak befolyása alatt állt a terület, amikor pedig ez a befolyás hirtelen megszűnt, akkor destabilizálódott a térség.

A gazdasági érdekekre áttérve: az EU által nyújtott vissza nem térítendő forrástranszfer sok térségbeli tagállam számára szinte a fennmaradáshoz szükséges létérdek. A nyugat-balkáni országok számára az Európai Unió az 1990-es évek eleje óta folyósít pénzügyi támogatást.

2000-től 2006-ig a CARDS program támogatásai jelentették a nyugat-balkáni országok számára a legjelentősebb külső pénzügyi forrást. Mindösszesen majdnem 5,4 mrd euró¹⁸ támogatásban részesült a régió ez idő alatt. Röviden azt lehet elmondani a CARDS programról, hogy sikeres volt, mivel olyan modellt valósított meg az EU, amely a világ más területein is mintául szolgálhat a háború utáni újjáépítésben és fejlesztésben.¹⁹

Az átláthatóság megkönnyítésére hozták létre az IPA programot. Ez egyesíti az összes előcsatlakozási alapot. A következő hat éves időtartamra összesen 11,5 milliárd²⁰ eurós kötelezettségvállalást irányoz elő a Nyugat-Balkán országai és Törökország számára. A támogatások öt területen használhatók fel:²¹

---

¹⁷ Konrád György (2006): A pénz iskolája. Népszabadság, 2006. november 12.

¹⁸ Az Európai Bizottság hivatalos oldala, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/cards/statistics2000-2006_en.htm (letöltés ideje: 2010 április 3.)

¹⁹ Szolcsányi Bálint (2008): The Place of the Western Balkans in the EU's External Relations. 21. p. EU Working Papers 2/2008

http://elib.kkf.hu/ewp_08/2008_2_01.pdf (letöltés ideje: 2009. március 10.)

²⁰ Szemlér Tamás (2010): From Ad Hoc Aid to IPA: EU Financial Support for the Western Balkans. 2. p. MTA VKI

²¹ Szemlér Tamás (2009): Az Európai Unió és közvetlen szomszédsága: tagság, partnerség vagy káosz? Előadásvázlat, MTA VKI

- Átmeneti támogatás és intézményfejlesztés
- Határokon átnyúló együttműködés
- Területfejlesztés
- Humán erőforrás fejlesztés
- Vidékfejlesztés

A három tagjelölt ország, Horvátország, Macedónia és Törökország mind az öt komponens forrásaiból részesülhetnek. A potenciális tagjelöltek, Albánia, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Koszovó és Szerbia csak az első két komponens jogcímén kaphatnak támogatást. Fel kell tehát hívni arra a figyelmet, hogy a 78 millió lakosú Törökország is megjelenik a célországok között.

Szemlér Tamás írásaiban kiemeli, hogy ez a struktúra a legkevésbé fejlett országok számára kedvezőtlen lehet, mert nem részesülhetnek a fejlesztés szempontjából fontos forráskomponensekből. Véleménye szerint ez azt eredményezheti, hogy az IPA nem lesz egy hatékony ösztönző erő a potenciális tagjelöltek számára, hogy megfelelő intézményrendszert építsenek ki a támogatások fogadására. Szolcsányi Bálint viszont rámutat arra, hogy a jobbra a potenciális tagjelölt országokba irányuló eddigi támogatási összegek hatékony felhasználásának az eddigi gátját főleg a nem jól működő állami intézményrendszer és a politikai instabilitás képezte. Véleményem szerint éppen ezért indokolt, hogy a kevésbé fejlett potenciális tagjelöltek főként az átmeneti támogatás és intézményfejlesztés komponensből részesüljenek. Feleslegesnek tarthatunk olyan támogatásokat, amelyek a nem megfelelő intézményi működés, a nem megfelelő abszorpciós képességek vagy éppen a korrupció miatt nem fejtik ki elvárt hatásukat. Ezért indokoltnak tartom azt, hogy a potenciális tagjelöltek, amelyek elvileg távolabb állnak az EU-ba való belépéstől, főleg intézményfejlesztésre és átmeneti támogatásra kapjanak közösségi pénzeket. Ezt persze megoldhatta volna az EU úgy is, hogy csak csekély összegű kötelezettségvállalást helyez kilátásba az országok eme csoportja számára az utolsó három célterületet illetően, de nem tagadja meg azok hozzáférését. Ezt a lépést egészen más politikai gesztusként értékelték volna, a gazdasági tartalom viszont ugyanaz lenne.

A többéves indikatív pénzügyi keret jelenleg elérhető változata 2012-ig közöl adatokat az IPA program keretein belül a

balkáni államoknak szánt forrástranszferet illetően, részletezve, hogy az egyes területeken mekkora összeg jut az országok számára.²² Ebből látható, hogy a költségvetési időszak utolsó évére jutó pontos összegről még nem rendelkezünk adatokkal. Törökországgal együtt, mindösszesen, a regionális- és horizontális programokkal is számolva 9,3 milliárd eurónál is nagyobb összeget foglal magába a program 2012-ig. Ha ebből a Törökországra jutó összeget levonjuk, akkor az a hat éves időtartam alatt 5,38 milliárd eurós támogatást jelent a Nyugat-Balkán számára. Ezt persze csökkenteni kell valamelyest, mert a regionális és a horizontális programok bizonyos része is minden bizonnyal a kis-ázsiai ország támogatására szolgál. Ha képezzünk egyfajta „török” hányadot, és azzal csökkentjük a fent említett összeget, akkor azt lehet mondani, hogy 2007 és 2012 között mintegy 4,8 milliárd euró jut a térség támogatására. Nagyságrendjét tekintve ez megfelel a 2000-2006-os időszak teljes összegének, ha figyelembe vesszük, hogy itt nem hét, csak hat évről van szó. Az évek során itt a CARDS rendszer gyakorlatától eltérően nem csökken, hanem folyamatosan nő az allokálható összeg, ez arra enged következtetni, hogy legalább 1 milliárd euróval meghaladja még az említett 4,8 milliárd eurót az összeg, ezzel túlszárnyalva az előző időszak támogatási keretét.

Az előző gondolatmenet arra mutat rá, hogy Törökország bevonása ellenére sem jár rosszabbul pénzügyileg a térség a ma is érvényes költségvetési időszakban, persze csak úgy, ha eltekintünk a pénz időértékétől. A hangzatos, 11 milliárd eurót is meghaladó összeg viszont megtévesztő lehet, hiszen annak majdnem fele (az utolsó két évben a teljes összeg 50%-át is meghaladó rész jut Törökországnak) a népességét tekintve még így is jócskán alulreprezentált, az EU-val való szerződéses kapcsolatépítést lassan fél évszázada folytató Törökországot illeti.

---

²² Az internetes elérhetőség látható a fejezet végén található táblázatok alatt, amelyek az IPA rendszer legfőbb támogatási összegeit tartalmazzák.

3. táblázat: Az EU éves forrástranszferének az országok összesített GDP-jéhez viszonyított aránya (2000-2007)

Év	Támogatás a GDP százalékában
2000	1,65
2001	1,65
2002	1,20
2003	0,94
2004	0,91
2005	0,82
2006	0,74
2007	0,63

Forrás: Saját szerkesztés az Európai Bizottság hivatalos oldala és az Eurostat adatai alapján

Szükségnek tartottam, hogy az egész Nyugat-Balkán GDP-jéhez viszonyítva kifejezzem a hat volt jugoszláv köztársaságra és Albániára jutó transferek összegének arányát, ennek illusztrálására szolgál a fent látható táblázat. Az általam „nyugat-balkáni” GDP-nek nevezett aggregátumot az országok bruttó nemzeti össztermékeinek éves szintű egyszerű összeadásával állítottam elő, ami persze felvet bizonyos statisztikai problémákat, de a szemléletes összevetést jól szolgálja. Számításaim alapjául az Eurostat adatbázisát és az Európai Bizottság bővítéssel kapcsolatos internetes portáljának adatait használtam. 2000-ben még a Nyugat-Balkán összegzett GDP-jének 1,65%-át tették ki a támogatások, 2006-ig ez egyenesen csökkent, az időszak végére már az összes GDP mintegy 0,74%-át tette csak ki. Teljes adatsorral az országok GDP-jét illetően csak 2007-ig szolgált az Eurostat, ekkor a támogatások összegzett GDP-hez viszonyított aránya csak 0,64%-ot tett ki. Figyelembe véve, hogy 2008-ban jelentős, 24%-os növekedés következik be a támogatási összegben, GDP adatok híján is kijelenthetjük, hogy minden bizonnyal nőtt a támogatások aránya a „nyugat-balkáni” GDP-hez viszonyítva, hiszen ilyen nagyságrendű gazdasági növekedést nem produkálhatott a térség. Az IMF egészen 2009-ig publikál becsléseket az országok GDP-jére vonatkozóan, azonban ezt az adatbázist azért nem tudtam hasznosítani, mert az euróban kifejezett támogatási összegek viszonyításakor felmerült a megfelelő árfolyam megválasztásának problémája, mivel a Nemzetközi Valutaalap dollárban kifejezett bruttó nemzeti össztermék adatokat publikál.

Érdeemes az országokra jutó transzferek megoszlását megvizsgálni azok GDP-jének százalékában, valamint az egyes országokat megillető összegek összetételét megvizsgálni aszerint, hogy mely forráskomponensek milyen hányadot tesznek ki országonként. Macedónia, amely tagjelölt, támogatásának jelentős részét kezdetben, 2007-ben szintén az első komponensből kapta (71,3%-a²³ a teljes összegnek), ez azt tükrözi, hogy tekintettel voltak az ország alacsony gazdasági fejlettségére. A tagjelölti státusz elnyerése esetükben a kisebbségekkel való kiegyezés eredménye volt (Ohrid-i egyezmény). A ciklus végére viszont már csak a 31%-át teszi ki az első komponens az egész összegnek, ez erőteljes fejlődést feltételez, amelyet eddig a macedón gazdaság növekedési pályája nem igazolt, mert az egyik leggyengébben teljesített 2000 óta ez az állam ebben az összevetésben.

A horvátoknál már az időszak kezdetekor sem az első komponens dominál, a teljes keretösszeg 35%-át teszi ki és a további években fokozatosan csökken ez az arány.

Macedónia az egy főre eső GDP tekintetében egyáltalán nem tűnik ki a Nyugat-Balkán országai közül (2008-ban 4633 dollár/fő folyó árfolyamon), viszont Horvátországgal együtt részesedik az összes komponens forrásából. Ha összevetjük a két országra jutó összegeket az indikatív pénzügyi keret alapján, akkor azt látjuk, hogy 2007-ben még a horvát összeg 41%-át allokálták Macedóniának. Ezt követően pedig fokozatosan szűkül az olló a két ország támogatási összegei között, 2012-ben már a „horvát” összeg 66%-át kapják a macedónok. Ez rámutat arra, hogy csupán a népességszámot tekintve is felülreprezentált Macedónia, mert Horvátországban 2,5-szer többen lagnak. Pontosabb összehasonlítást kapunk, ha azt vizsgáljuk, hogy az adott ország GDP-jének mekkora hányadát jelenti az allokálható összeg. 2007-ben Macedónia az évi GDP-jének 1%-át, Horvátország pedig 0,32%-át kapta meg. Az arányokban levő különbség minden bizonnyal nő a következő években, bár 2008-tól már csak GDP becslésekkel szolgál az Eurostat Macedóniát illetően. A támogatási összeget tekintve megfigyelhető, hogy szűkül az olló. Ez a szűkülés egyértelműen azt támasztja alá, hogy a kevésbé fejlett Macedónia felzárkóztatása fontos az EU szemében, nem beszélhetünk ilyen értelemben tehát az EU-s perspektíva számok mögé rejtett szándékos halványításáról, mint ahogyan azt az IPA rendszer kritikusan gyakran megjegyzik.

---

²³ Az IPA komponenseinek a továbbiakban történő elemzésekor az Európai Bizottság és az Eurostat adatait vettem figyelembe. Az IPA forrásainak részletes adatait a 4/a és 4/b táblázatok tartalmazzák.

Hozzá kell még azt is tenni, hogy Horvátország csatlakozása akár a mostani költségvetési időszakban is megtörténhet, tehát indokolt lehet annak kiemelt támogatása.

A potenciális tagjelöltek kétségkívül rosszabb helyzetben vannak a tagjelölt országokhoz képest, ha csak a támogatások abszolút összegét nézzük. Kivételt képez ez alól Koszovó, mely 2008-ban és 2009-ben kiugróan magas összegű forrástranszferben részesült. Ebben nagy szerepe van annak, hogy az EU felismerte: a stabilitás megteremtésére mindenképpen áldoznia kell. 2008-ban például meghaladja az Európai Unió támogatása a Horvátországi értéket is. Általánosságban elmondható, hogy az intézményépítésre és a demokráciába, piacgazdaságba való átmenetre fordítandó pénzek szempontjából felülreprezentáltak a potenciális tagjelöltek a tagjelöltekhez viszonyítva. Szerbia például, amelynek lakossága Törökország tizedét teszi ki, és gazdaságilag pedig kevésbé fejlett (a török GDP 6-7%-ára rúg a szerb gazdaság összteljesítménye), a törökök által intézményépítésre fordítható transzfer 70-80%-át kapja az időszak folyamán. Bosznia-Hercegovina, amely Koszovó mellett a stabilitás szempontjából a térség fontos veszélyforrása az időszak egésze alatt kevesebb támogatásban részesül, mint a 2008-ban létrejött ország. Az állami és piaci intézményrendszer kiépítése ott is aktuális feladat lenne megítélésem szerint. A két ország közti nagyságrendbeli eltérés a transzfer összegében viszont nem mutatkozik meg. Koszovó 2007-ben GDP-jének 1,98%-át, 2008-ban pedig a 2007. évi GDP adathoz viszonyítva (adat hiányában) már annak több mint 5%-át kapja meg, míg Bosznia-Hercegovinánál ez az arány 0,5-0,6% között mozog. Montenegró támogatását illetően elmondható, hogy az GDP-jének nagyjából 1%-ára rúg az időszak elején, Albániánál ez az érték 0,8-0,9% között található, Szerbiában pedig 0,6-0,7%. Ez alapján nem jelenthető ki egyértelműen, hogy kedvezőtlenebb helyzetben vannak a potenciális tagjelöltek a tagjelöltekhez képest.

A potenciális tagjelöltek hátránya abban áll, hogy a 7 év alatt nem részesedhetnek minden forrásból, megítélésem szerint fontos lenne, hogy egy bizonyos időszak után például már minden forrás megnyílna számukra abban az esetben, ha fejlődést produkálnak az intézményrendszerüket tekintve. Nem szabad persze megfélemlíteni arról, hogy rövid időn belül kétséges a jelentős eredmény ezen a területen, ahogyan arról az első fejezetben már szót ejtettem, ezért véleményem szerint mindent egybevetve indokolt a potenciális tagjelöltek ilyen módon való megkülönböztetése, azzal a kikötéssel, hogy a macedón támogatási összetételt nem indokolja egy a

térséghez képest sokkal jobb gazdasági, vagy intézményi teljesítmény. A fent kifejtettek nyomán követhetőek a következő két táblázatban.

4/a táblázat: Az IPA program keretein belül a Nyugat-Balkán országainak allokált támogatási összegek, millió euróban (2007-2012)

Ország	Komponens	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Horvátország	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	49,6	45,37	45,6	39,48	39,96	40,87
	Határokon átnyúló együttműködés	9,69	14,73	15,9	16,22	16,54	16,87
	Területfejlesztés	45,05	47,6	49,7	56,8	58,2	59,35
	Humán erőforrás-fejlesztés	11,38	12,7	14,2	15,7	16	16,04
	Vidékfejlesztés	25,5	25,6	25,8	26	26,5	27,27
	Összesen	141,22	146	151,2	154,2	157,2	160,4
Macedónia	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	41,64	41,12	38,13	36,32	34,5	32,98
	Határokon átnyúló együttműködés	4,16	4,08	5,57	5,68	5,8	5,91
	Területfejlesztés	7,4	12,3	20,8	29,4	35	39,4
	Humán erőforrás-fejlesztés	3,2	6	7,1	8,4	9,4	10,58
	Vidékfejlesztés	2,1	6,7	10,2	12,5	14	16,93
	Összesen	58,5	70,2	81,8	92,3	98,7	105,8
Törökország	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	256,7	256,13	233,2	211,31	230,62	250,9
	Határokon átnyúló együttműködés	2,1	2,87	9,4	9,59	9,78	9,97
	Területfejlesztés	167,5	173,8	182,7	238,1	291,4	350,81
	Humán erőforrás-fejlesztés	50,2	52,9	55,6	63,4	77,6	89,93
	Vidékfejlesztés	20,7	53	85,5	131,3	172,5	197,89
	Összesen	497,2	538,7	566,4	653,7	781,9	899,5
Albánia	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	54,32	62,12	70,92	82,71	84,3	85,99
	Határokon átnyúló együttműködés	6,68	8,58	10,28	10,49	10,7	10,91
	Összesen	61	70,7	81,2	93,2	95	96,9

Forrás: Az Európai Bizottság hivatalos oldala,
http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/planning-ipa_hu.htm
 (letöltés ideje: 2010. márcus 29.)

4/b táblázat: Az IPA program keretein belül a Nyugat-Balkán országainak allokált támogatási összegek, millió euróban (2007-2012)

Ország	Komponens	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bosznia-Hercegovina	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	58,14	69,85	83,89	100,69	102,68	104,7
	Határokon átnyúló együttműködés	3,96	4,95	5,21	5,31	5,42	5,5
	Összesen	62,1	74,8	89,1	106	108,1	110,2
Montenegró	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	27,49	28,11	28,63	29,24	29,84	30,45
	Határokon átnyúló együttműködés	3,91	4,49	4,67	4,76	4,86	4,95
	Összesen	31,4	32,6	33,3	34	34,7	35,4
Szerbia	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	181,5	179,44	182,55	186,21	189,96	193,8
	Határokon átnyúló együttműködés	8,2	11,46	12,25	12,5	12,74	13
	Összesen	189,7	190,9	194,8	198,71	202,7	206,8
Koszoovo	Ármeneti támogatás és intézményfejlesztés	68,3	184,7	103,34	64,48	65,83	67,1
	Határokon átnyúló együttműködés	0	0	2,76	2,82	2,87	2,9
	Összesen	68,3	184,7	106,1	67,3	68,7	70
Országprogramok összesen		1109,42	1308,6	1303,9	1399,41	1547	1685
Regionális és horizontális programok		108,98	135,7	160	157,7	160,8	164,2
Adminisztratív kiadások		44,79	54	56,5	64,6	75	80,5
Mindösszesen		1263,19	1498,3	1520,4	1621,71	1782,8	1929,7

Forrás: Az Európai Bizottság hivatalos oldala,

http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/planning-ipa_hu.htm

(letöltés ideje: 2010. márcus 29.)

Összegzés

Összegzésképpen elmondható, hogy a Nyugat-Balkán integrálásával igen nehéz feladat elé állította magát az Európai Unió. Egyértelmű, hogy komoly érdekek fűzik az EU-t a térséghez, ezek az érdekek pedig jobbra politikaiak, a régió stabilizálását célozzák.

A stabilitási és társulási folyamat szolgálja a nyugat-balkáni államok EU-s integrációját. A bővítési keretrendszerben tapasztalható változtatások közül a legfontosabb, hogy nagyobb hangsúlyt kap a demokratizálás és az intézményépítés. A bővítési keretrendszer legfontosabb építőköveit viszont változatlanul hagyták.

Az EU gazdasági érdekei a térség iránt jelentéktelennek mondhatók, ezek minden bizonnyal a jövőben sem fognak meghatározóvá válni, bár súlyuk minden bizonnyal valamelyest nagyobb lesz. A legnagyobb kihívást az etnikailag sokszínű régió stabilizálása jelenti a következőkben, kérdéses, hogy a mai eszköz- és intézményrendszerével képes lehet-e erre az Európai Unió. Fontos politikai sikert érhetne el az EU, ha eredményesen tudná integrálni a jelentős számú államalkotó iszlám népességet a Nyugat-Balkán államaiban.

A gazdasági felzárkózás iránti vágy a Nyugat-Balkán államainak legfontosabb érdeke. A jövőben mindenképpen el kellene érni, hogy a szóban forgó országok ne kizárólag a támogatások összegétől tegyék függővé a gazdasági felzárkózás jövőbeni lehetőségeit. A támogatásoknak inkább azt kellene megcélzniuk, hogy önmagukról gondoskodni tudó, az önálló nemzetállami létre és fenntartható gazdasági fejlődésre képes országok jöjjenek létre a térségben. Az IPA-rendszerben bekövetkezett változtatások közül az, hogy a potenciális tagjelölt országok esetén az intézményépítés területére koncentrálják a forrásokat, hosszútávon ezt a célt szolgálhatja.

A csatlakozási folyamat sikerességéhez az érdekek egybeesése elengedhetetlen hosszabb távon. A politikai stabilitás, a békés egymás mellett élés mindkét fél számára elérendő célként szolgál. A Nyugat-Balkán külső gazdasági és politikai fegyelmező erő iránti igényét sikeresen elégítheti ki az Európai Unió abban az esetben, ha ezt új módon, egyfajta horgonyként funkcionálva teszi. Bár a gazdasági jellegű érdekek tekintetében egyelőre egyértelmű asszimetria jellemzi a felek viszonyát, a későbbiekben ez

megszűnhet, újabb lendületet adva az EU délkeleti irányú kibővítésének.

Irodalomjegyzék

- Füzes Oszkár (2006): Nyugat, Balkán, Nyugat-Balkán. Európai Tükör 2006/5. pp. 26-39.
- Gedeon Péter (2008): Gazdasági fejlődés és politikai demokrácia. Politikatudományi Szemle XVIII/1. pp. 26-44.
- Kádár Béla (2006): Randevú a Balkánnal. Népszabadság 2006. február 10.
- Losonecz Miklós (2009): Az Európai Unió Rómától Budapestig. Tri-Mester Kiadó, Tatabánya
- Pók Attila: A Balkán, mint stratégiai térség Magyarország számára. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest
- Szemlér Tamás (2009): Az Európai Unió és közvetlen szomszédsága: tagság, partnerség vagy káosz? Előadásvázlat, MTA VKI
- Szemlér Tamás (2010): From Ad Hoc Aid to IPA: EU Financial Support for the Western Balkan. web.ceu.hu/cens/assets/files/conference/szemler_IPA (letöltés ideje: 2010. március 30.)
- Szolcsányi Bálint (2008): The Place of the Western Balkans in the EU's External Relations. 21. p. EU Working Papers 2/2008 http://elib.kkf.hu/ewp_08/2008_2_01.pdf (letöltés ideje: 2009. március 10.)
- Tabajdi Csaba (2007): Az EU és tagállama, Magyarország viszonya a Nyugat-Balkánhoz. Európai Tükör 2007/7-8. pp. 48-58.
- Vértesy László (2009): Az Európai Unió és Nyugat-Balkán. Európai Tükör 2009/9. pp. 83-101.

Egyéb internetes források:

CIA World Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>

Az Európai Bizottság bővüléssel kapcsolatos portálja: <http://ec.europa.eu/enlargement>

Az Eurostat hivatalos portálja: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

A Freedom House hivatalos portálja: <http://www.freedomhouse.org>

Az IMF adatbázisa: <http://www.imf.org/external/data.htm>

A Transparency International hivatalos portálja: <http://www.transparency.org/>

Az UNCTAD hivatalos portálja: <http://www.unctad.org>